

Ú V O D

Vstupujeme do posledních dvou desetiletí dvacátého století a klademe si často otázku, co je pro toto století charakteristické, čím se zapíše do stránek světové historie, co odkáže příštím generacím. Jsme bezesporu epochou grandiózních vědeckotechnických proměn, které vytvořily pro příští pokolení nové energetické zdroje, nové výrobní technologie i nové formy automatického řízení nejsložitějších procesů. Jsme stoletím obrovských sociálně politických proměn — prvním stoletím reálného socialismu, stoletím osvobozovacího boje rozvojových zemí i stoletím hledání nové globální integrace materiálních i duchovních sil ve prospěch lidské osobnosti.

Jsme však současně i stoletím obrovského rozmachu vzdělání — všeobecného i odborného, a to jak u mládeže, tak i u dospělých. Vzdělání se stává mohutnou silou, která umožňuje uskutečnit stále smělejší plány lidské společnosti na poli vědy, techniky i kultury. Naše století vyhlásilo nesmiřitelný boj tisíciletému analfabetismu větší části světa. Světlem všeobecného vzdělání utváří v duchu idejí Jana Amose Komenského z člověka všestranně rozvinutou osobnost, prostřednictvím odborného vzdělání ho připravuje jako odborníka schopného uskutečnit smělé záměry společnosti v oblasti ekonomické, sociálně politické i kulturní.

S plným oprávněním můžeme říci, že naše století je stoletím nebývalého rozmachu školství, a to nejen škol základních a středních, ale především školství vysokého. Dvacáté století učinilo z vysoké školy, která byla po dlouhou dobu záležitostí jen několika málo vybraných jedinců, školou pro velkou část populace: rozšířilo její poslání, prohloubilo její společenskou funkci a vyzvedlo ji oprávněně do centra pokroku.

Socialistická společnost kladla od počátku mimořádný důraz na výchovu a vzdělání. Jedny z prvních reforem, které uskutečnil Sovětský svaz ihned po vítězství Velké říjnové socialistické revoluce, byly reformy v oblasti školství a osvěty. Obdobně postupovaly po druhé světové válce ostatní

socialistické státy a dosažené výsledky jen potvrdily správnost této cesty. Jednotný školský systém, který přes úplné středoškolské vzdělání vyúsťuje do vysokoškolské přípravy stále větší části obyvatelstva — to je historicky ověřená progresivní forma přípravy socialistických občanů k tvůrčímu naplnění jejich společenského poslání.

Není proto náhodné, že se za těchto okolností vysoká škola dostává do centra pozornosti odborníků i široké veřejnosti. Stále narůstající potřeba kvalifikovaných odborníků se odráží v zakládání nových vysokých škol, fakult a oborů, v rozšiřování dosavadních zařízení i v hlubokých proměnách obsahu, forem i metod vysokoškolského studia. Vysoké školy se stále více stávají klíčovými středisky vědeckého, technického a kulturního rozvoje, spolu s ústavem Československé akademie věd koordinují státní i resortní plány vědeckého výzkumu a prohlubují svůj každodenní pracovní kontakt se závody, s národními výbory i se společenskými organizacemi.

Vysoké školy plní celý komplex úkolů. Jsou badatelskými institucemi, jsou kulturně politickými centry, jsou iniciátory inovací a pokroku v celé společnosti. Jednu funkci však nemohou jako školy podcenit, a to funkci výchovně vzdělávací. Vysoké školy se rozhodujícím způsobem podílejí na vzdělávání a výchově národa, na jejich výchovně vzdělávací činnosti závisí úroveň všeobecného i odborného vzdělání specialistů i široké veřejnosti. Jsou nejvyšším zařízením v hierarchii školských institucí a v tomto směru se nemohou zříci své vedoucí role, tj. být také nejkvalitnější co do obsahu, forem i metod výchovně vzdělávacího působení. Vysoké školy jsou vzorem všem ostatním školským i mimoškolským výchovně vzdělávacím zařízením; z toho vyplývá jejich poslání i odpovědnost.

Tento spis si klade za cíl na základě analýzy současného pojetí komunistické výchovy v socialistické společnosti ukázat výchovně vzdělávací úkoly vysokých škol, naznačit klíčové problémy v této oblasti a odhalit spojitost pedagogické práce vysokých škol s jednotným systémem komunistické výchovy v socialistické společnosti v etapě nástupu vědeckotechnické revoluce s jejími důsledky ekonomickými, sociálně politickými i kulturními. Vychází z rozboru vysokoškolské pedagogiky jako specifické pedagogické disciplíny, která má stále náročnější úkoly z hlediska potřeb i požadavků současné společnosti i současných vysokých škol. Po stručném rozboru vývoje vysokých škol se zvláštním zřetelem k rozvoji československého vysokého školství a k hlubokým proměnám, které nastaly s budováním socialistické společnosti, soustřeďuje pozornost k problematice komunistické výchovy jako výchovy nového typu, která připravuje všestranně rozvinutou osobnost jako uvědomělého, iniciativního a tvůrčího člena socialistické společnosti.

Ve spise je podána strukturální analýza komunistické výchovy, rozbor jejich cílů, jejich stránek a jejich složek v aplikaci na problematiku vysoké školy. Zvláštní pozornost je věnována principům výchovně vzdělávací činnosti jako nejvýznamnějším normám, které zabezpečují úspěšnost vý-

chovy a vzdělávání na vysoké škole. V popředí zájmu stojí také činitelé vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti — vysokoškolský učitel, vysokoškolský student i prostředky výchovně vzdělávací činnosti. Analýzou vysokoškolského vzdělání a jeho základních normativů — studijních profilů, plánů, osnov a učebnic — se dostává práce do oblasti specifických forem vysokoškolské výchovy a vzdělávání. Podrobný rozbor je věnován vysokoškolské přednášce, vysokoškolským seminářům a cvičením, vysokoškolským praxím, exkurzím a konzultacím i vysokoškolské zkoušce. Celý spis vyúsťuje ve stručnou analýzu modernizace výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole a ukazuje jednotu modernizace obsahové, organizační a metodické včetně využití soudobé techniky ve službách záměrů výchovy a vzdělávání na současné vysoké škole.

Východiskem celé práce byl dlouhodobý historickosrovnávací výzkum základních otázek podstaty komunistické výchovy a její struktury, jejích principů, činitelů, forem a metod, a to u mládeže i dospělých ve školských i mimoškolských podmínkách v naší společnosti. Tento výzkum, který je již po několik údobí začleněn do státního výzkumného plánu, sleduje dané problémy jak v rovině obecné (jako jednotnou koncepci komunistické výchovy ve společnosti vůbec), tak v aplikaci na některé konkrétní oblasti, zvláště na oblast školské i mimoškolské výchovy dospělých. Tento výzkum má i svou empirickou složku, zabezpečovanou především činností oddělení vysokoškolské pedagogiky při katedře pedagogiky na filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně, kde se dlouhodobě sleduje zvláště vztah vysoké školy k praxi, otázka vysokoškolských profilů, studijních plánů, osnov a učebnic a problém základních forem vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti (vysokoškolské přednášky, cvičení, praxí, konzultací a zkoušek) a jejich permanentní modernizace. Některé výsledky dílčích sond a průzkumů, zpracovaných ve formě studentských vědeckých prací, prací diplomových a doktorských, se v této práci v obecné rovině promítají. Zvláště cenným zdrojem zkušeností byl pro autora mnohaletý styk s jednotlivými brněnskými vysokými školami a fakultami, realizovaný ve formě pravidelných kursů vysokoškolské pedagogiky, pedagogických konferencí a seminářů i individuálních konzultací. Svůj přínos k práci měly nepochybně i autorovy návštěvy jednotlivých vysokých škol v ČSSR i pobyty na družebních univerzitách v Kyjevě, v Sofii, v Greifswaldu, ve Vratislavi a v Kluži, jakož i poznání některých dalších zahraničních univerzit, především pak univerzit socialistických.

Práce si neklade za cíl podrobný rozbor všech pedagogických problémů vysokých škol, což by v rámci jednoho spisu nebylo ani možné, ani účelné. Má být spíše pokusem o jistou systémovou analýzu hlavních problémů, o jejich hierarchizaci a o jejich začlenění do obecně pedagogického kontextu v rámci jednotného výchovně vzdělávacího systému rozvinuté socialistické společnosti. Proto je pozornost zaostřena na rozhodující problémy, zatím co konkrétní metodické konsekvence jsou na mnoha místech jen

naznačeny. Autoru šlo především o to, aby touto prací vytvořil východisko pro další dílčí výzkumy jako předpoklady nové hlubší syntézy. V tomto směru se rozvíjí práce oddělení vysokoškolské pedagogiky na filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně a krok za krokem se zpracovávají dílčí monografické analýzy vybraných otázek vysokoškolské pedagogiky. V neposlední řadě chtěl autor svou prací pomoci i vysokoškolským učitelům při hledání jejich pedagogické orientace a jejich osobitého pedagogického rukopisu. Jeho přáním bylo získat pro tuto problematiku, ukázat význam hlubšího využití pedagogické teorie pro zkvalitnění výchovy a vzdělávání na vysoké škole a inspirovat vysokoškolské učitele k tvůrčí pedagogické činnosti.